

Derin Tarih

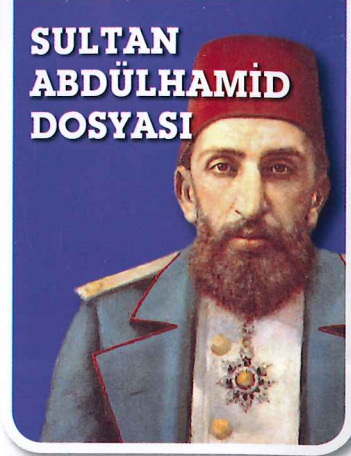
www.derintarih.com

Sayı 23 Şubat 2014

Fiyatı: 18 (KTC 10)

Tüm Bildikleriniz Tarih Olacak!

SULTAN
ABDÜLHAMİD
DOSYASI

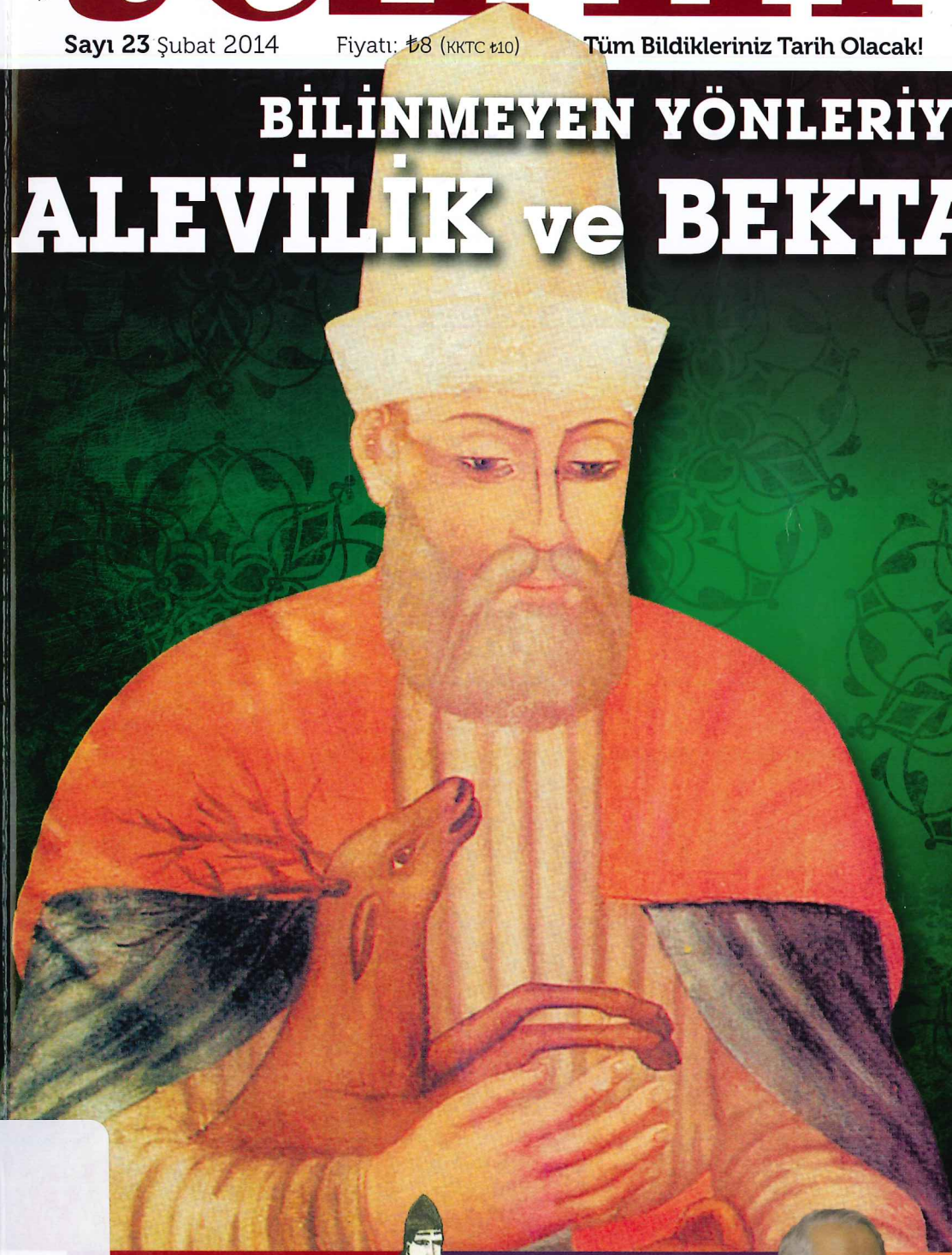

BİLİNMEYEN YÖNLERİYLE ALEVİLİK ve BEKTAŞİLİK

Yazılarıyla

Mehmet Çelik
Şükrü Hanioglu
Hüseyin Hatemi
İsmail Kara
Ahmet Yaşar Ocak
Müfid Yüksel

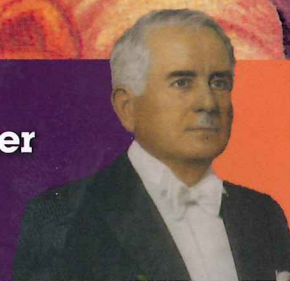
Söyleşi: Reha Çamuroğlu

Sultan
Alp Arslan'ın
Zirlerlik Sırları
Muharrem Kesik

Selanik
Bir Minareler
Şehriydi
Ümit Bayazoğlu

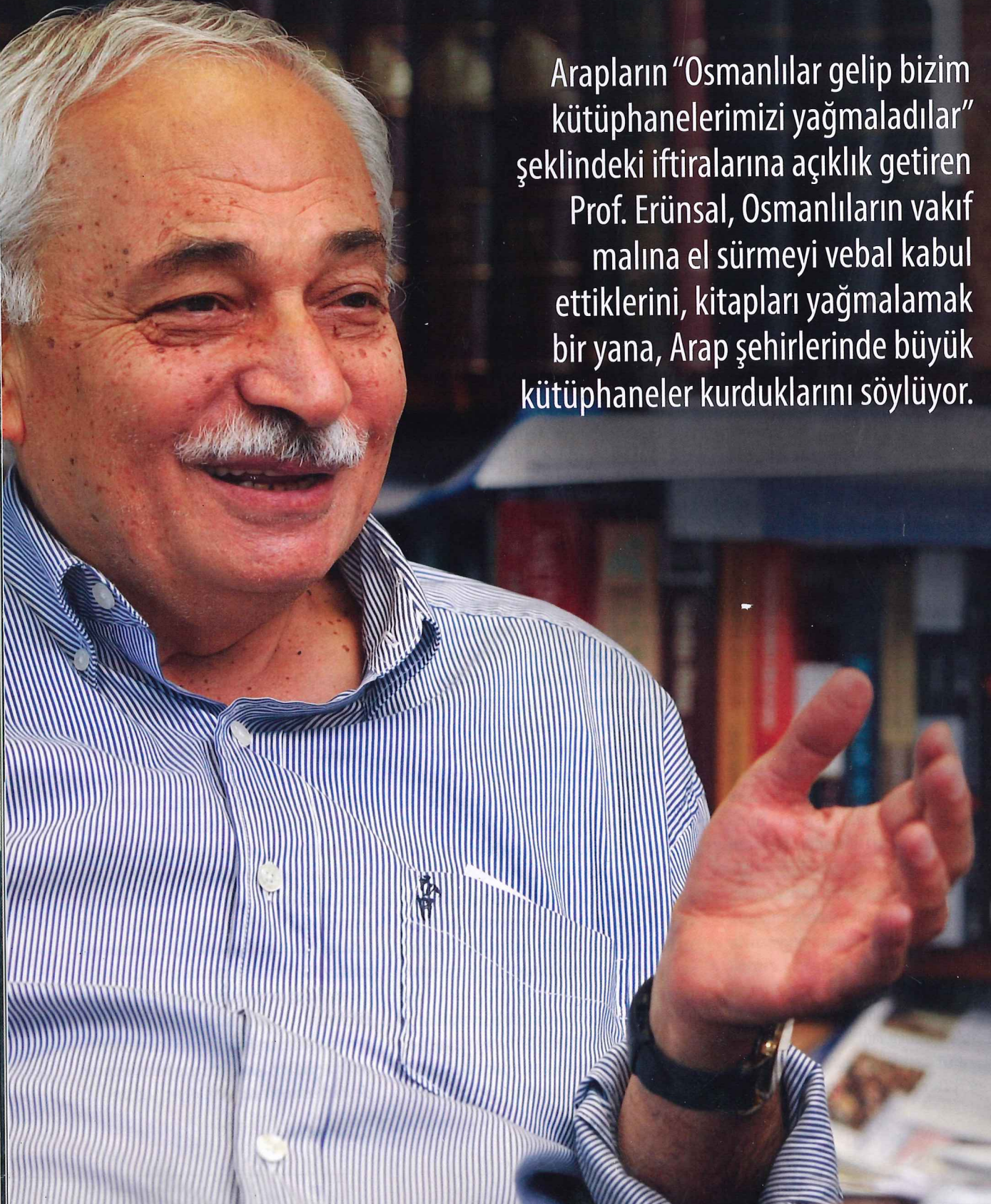
Takrir-i Sükûn:
Demokrasimize
Vurulan İlk Darbe
Mustafa Armağan

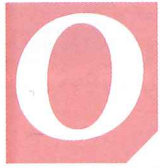
PROF. DR. İSMAİL ERÜNSAL:

“OSMANLILAR MEDİNE’DE 15 KÜTÜPHANE KURDULAR”

Arapların “Osmanlılar gelip bizim kütüphanelerimizi yağmaladılar” şeklindeki iftiralara açıklık getiren Prof. Erünsal, Osmanlıların vakıf malına el sürmeyi vebal kabul ettiklerini, kitapları yağmalamak bir yana, Arap şehirlerinde büyük kütüphaneler kurduklarını söylüyor.

KONUŞAN: HALİL SOLAK

Osmanlı kitap kültürü üzerine araştırmalar yapan Prof. Dr. İsmail E. Erünsal uzun bir araştırma ve yazım sürecinden sonra Osmanlılarda Sahaf ve Sahaflık adlı kitabını yayınladı. Osmanlılarda sahaflığın başlangıcı, sahaf-kitap ilişkisi, sahafların terekeleri gibi bugüne kadar yalnızca 'romantik' bir düzlemde alınan pek çok meseleyi açıklığa kavuşturdu. Erünsal Hoca ile İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) Kütüphanesi'ndeki ağzına kadar kitap dolu odasında ekseri kitap olan bir konuşma yapıp rafların tozlarını biraz olsun almaya çalıştık. İşte sohbetimizden size yansıyanlar:

Sahaflar nasıl ortaya çıkıyor?

Osmanlılarda sahaflık ilk olarak Bursa'da başlıyor. Tabii burada en önemli husus, medreselerin kurulması. Sahaflar başlangıçta yazı malzemesi satarak başlıyorlar işe. Bunun sebebi de medrese öğrencilerinin kitap alacak paralarının olmaması. Onlar da çoğaltıyorlar kitapları. Bu yüzden ilk dönemlerde sahaflardan çok, cilt işi yapan mücellidler vardır.

Bu durum ne zamana kadar devam ediyor?

Osmanlıların kendilerini İslamın tek temsilcisi olarak kabul ettirmelerine kadar devam ediyor. 16. yüzyılda İslam dünyasının her yerinden âlimler ve kitaplar adeta akmaya başlıyor. Halep'in, Kahire'nin, Şam'ın büyük çarşılarından binlerce kitap geliyor payitaht İstanbul'a.

İstanbul'da ne zaman başlıyor sahaflık?

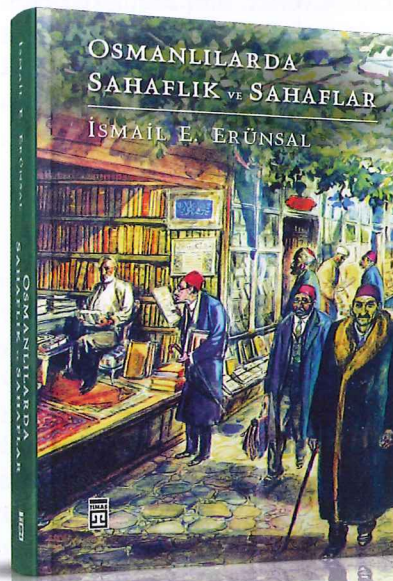
Sahaflar II. Bayezid döneminden itibaren Kapalıçarşı'nın içinde 4-5

dükkan halinde var. Sonra Sahaflar Çarşısı teşekkül ediyor. Daha sonra da geliyor.

Kitap hangi yollarla geliyor peki?

Sahaflara gelen kitapların önemli kaynaklarından biri, sarayda yapılan müzayedelerdi. Osmanlılarda bir müsadere geleneği vardır. Bir devlet adamı öldüğü zaman genellikle mal devlet tarafından müsadere edilir. Mallar arasından çıkan kitapların önemlileri saraya alınır, kalanlarsa müzayedeye yoluyla satılır. Müzayedeye katılım serbest; saray mensupları, ulema, sahaflar, kitap meraklıları, herkes oradan kitap alır.

İkinci önemli kaynak, ölenlerin malları. Bunlar önce tespit ediliyor ve "tereke-muhallefat" kayıtları deniyor. Mirasçılar çeşitli nedenlerle kadiya gidip bu mirasın bölüştürülmesini istiyorlar. Pek çok malın arasında tabii kitaplar da var. Mesele meşhur Kadı Beyzavi Tefsiri ya da Maturidi Tefsiri gibi çok değerli eserleri sayabiliriz. 100 bin akçe falan ki, o paraya yalı almıyor. Bakıyorsunuz, kıymetli bir kitap bir kazaskerden bir başka kazaskere geçiyor.

Nadir kitaplar ekabir arasında dolaşılıyor yani.

Aynen öyle. Sebebi de ulemanın müreffeh bir sınıf olması. Onların maddî durumu son derece iyi ve o kitapları onlar alabiliyorlar. Ayrıca iktisat tarihçisi bir arkadaşım söyledi, kitap iyi bir yatırım aracı aslında, bir açıdan baktığımızda. Herhangi bir şey olduğu zaman evinizi götüremezsiniz, arsanızı götüremezsiniz fakat bir kitabı koltuğunuzun altına koyup götürürsünüz. 100 bin akçe ediyorsa hayatınızı garantiye almış olursunuz neticede.

Sahaflar kültürlü insanlardı

O dönemde sahaf dediğimiz insanlar kimlerdi?

Sahaflar hakkında cahiller, okuma-yazma bilmezler gibi birtakım söylentiler var. Tabii bunun aslı esas yok. Bir kere bu adamların cahil olması mümkün değil. O kitapların hiç olmazsa başını sonunu okuyup ne olduğunu anlayacak, kıymetini takdir edecek biri olması lazım. Zaten yaptığım araştırma da gösterdi ki, büyük bir kısmı ilmiyeye mensup. İçlerinde kazaskerler, müderrisler, imamlar var.

Peki sahaflık, kazandıran bir meslek miydi?

Bu kitaptan önce Osmanlı döneminde sahaflardan bahsediliyordu »

» Kültür tarihimize bir armağan

Kaleme aldığı *Türk Kütüphaneleri Tarihi*'nden sonra şimdi de Timaş Yayınları arasından çıkan *Osmanlılarda Sahaflık ve Sahaflar* adlı kitabıyla kültür tarihimize eşsiz bir armağan sunan İsmail E. Erünsal, bugünlerde "Kitabın Kitabı"nı yazmaya hazırlanıyor.

ama nasıl bir sahaf portresi vardı, kimse bir şey bilmiyordu. Ben 200 tane sahaf terekesi tespit ettim. Belgelerde de 500'e yakın sahaf ismi çıktı.

Bu belgelerden ailesi, nerede oturduğu, serveti vs. her şeyi çıktı. Servetlerinin miktarları dönem dönem değişiyor. Ama şu kadarını kesin söyleyebiliriz; sahaflık öldürmüyor, para kazanıyorlar. Üstelik bir de ulemeden biriyse, yani ek bir işi de varsa gayet büyük bir servet çıkıyor ortaya. Fakat matbaa yaygınlaştıktan sonra sahafların büyük bir kısmı matbu kitap ticaretine yöneliyor. Bir kısmı matbaa açıyor.

Ne zaman oluyor bu?

19. asrın başlarında. Asrın ortasına kadar çok iyi de ticaret yapıyorlar. Çünkü kitaba talep var, işi yapan az. Onların servetleri çok yüksek çıkıyor. 19. asrın ilk yarısında adamlar bastıkları kitapları satmışlar ve paraya çevirmişler. Fakat ikinci yarısında büyük krizler başlıyor malumunuz. Bazı sahafların terekesinin %90'ı kitap. 19. asrın ikinci yarısında kitapların büyük bir kısmı ellerinde kalmış.

Batılıların Osmanlı'dan kitapları çalıp götürdüğü konusunda yaygın bir kanaat var. Ne diyorsunuz?

Bana biraz adamların günahına giriyormuşuz gibi geliyor açıkçası.

© SEDAT ÖZKÖMEÇ

Çalma var tabii, hatta bazı olaylara ait belgeler de var. Ama bunlar nadir olarak yaşıyor. Burada hassas nokta şu: Batılıların ilgilendiği kitaplar temel bilimlerle ilgili genellikle. Matematik, astronomi, biyoloji, biraz felsefe... Buradaki gelişimi görmeyi arzu ediyorlar. İlmî kuruluşlar bunları istiyor, bu sebepten o kitapları alıyorlar. Bir de minyatürlü, yani

sanat değeri olan kitaplar... Bizdeyse minyatürlü kitaplara pek fazla ehemmiyet verilmiyor.

Minyatürlü kitaplara rağbet yoktu

Çok ilginç. Neden?

Mesela sahaf minyatürlü bir *Miracname* geliyor, o da onu götürüp meşhur Fransız Şarkiyaçı Antoine Galland'a satıyor. Çünkü piyasada onlara para verecek müşteri yok. Birinci derecede önemli değil yani o devirde. Mesela *Kadi Tefsiri* çok daha kıymetli. Fiyatları da öyle zaten. Mesela İran'ın efsane şairi Hafız'ın *Divan*'ının minyatürlü nüshaları 3-4 bin akçe, çok ucuz yani.

Kimler vasıtasıyla alıyorlar?

Birinci derece elçilerin yanında gelen bazı insanlar var. Mesela az önce zikrettiğim Antoine Galland. Bir de tüccarlar var. Levant Company var İzmir'de. Memleketin örfünü, adetini, kültürünü öğrenmek için kitap alıyorlar.

Bu kitapların sayısını tespit edebiliyor muyuz peki?

Bazen yanında ülkesine dönerken 2 bin civarında kitap götüren seyyahlar var. Önemli bir rakam bu. Adamlar sahaflardan alıyorlar.

Bazen de sahaflar getiriyor onlara. Yabancılar "necis" kabul edildiği

BÜYÜK BİR VEBAL

Osmanlılar Arapların kitaplarını yağmaladı mı?

Araplar her fırsatta "Osmanlılar kütüphanelerimizi nasıl yağma etti?", "Bizden neler çaldılar?" tarzında ilmî makaleler

yazıyorlar. Bilmedikleri yahut görmek istemedikleri şu: Osmanlı'da vakıf malına el sürülmez. Hatta Orta Asya'dan sara-yaya gelen bir kitabın vakıf malı olduğu fark edilince diyorlar ki: "Bu vakıf kitabı, geri gönderin, yerine konsun. Bunun vebali var!"

Mesela fethettikleri yerlerde sultanların kütüphanelerini getiriyorlar; Uzun Hasan'ın, Kansu Gavri'nin, Tomanbay'ın vs...

Bunlar ganimet sayılıyor ama vakıf kütüphanelerine dokunmuyorlar. Aksine, gittikleri yerde büyük kütüphaneler kuruyorlar. Medine'de Osman-

lıların kurduğu en az 10-15 kütüphane var. Bu kadar hassaslar.

Araplar kitapların hepsini yabancılar satmışlar, ondan sonra da, "Osmanlı geldi, bizden çaldı" diyorlar. Yok böyle bir şey. Çok yakında bu konuda müstakil bir makale yayınlacağım.

» Kitapların renkli dünyası

Osmanlı dünyasında kitap sanatları çok ileri bir safhaya ulaşmıştı. *Şehnâme-i Selim Han* adlı eserde yer alan ve Nakkaş Osman'a ait olan minyatürde kitap sanatçıları iş başındayken tasvir edilmiş.

İçin sadece Kur'an-ı Kerim satılmıyor onlara. Seyyahların biri anlatıyor: Bir iki sahafa uğramış Kur'an almak için, sahaflar da bunu "Pis gavur" diyerek kovmuşlar. Tabii el altından bir şekilde alıyorlardı yine de.

Peki Osmanlılar ne okurlardı?

Osmanlı'da okuyanlar genellikle

ilmiye sınıfı. Ancak halk da okuyor. Halkın okuduğu kitaplar arasında çeşitli halk hikayeleri, *Ebu Müslim*, *Gazavatnameler*, *Hz. Ali Cenklere* var. Edirne'de bir iki sahafın terekelerinden çıktı bu kitap isimleri. Adamlar sırf bu kitapları satıyorlar ve belli ki büyük bir rağbet de var.

Tabii esas ulemanın okuduğu kitaplar var terekelerden çıkan. Bizim terekelerde gördüğümüz kitapların %90'ı şer'î (dinî) ilimlerle ilgili. Onu edebiyat ve tarihe ait kitaplar takip ediyor.

Bir de İstanbul'un meşhur yangınları var hocam malumunuz. Yangınlar nasıl etkiliyor kitapları?

İstanbul tarihî süreç içinde geçir-

diği yangınlar sebebiyle neredeyse birkaç kere tamamen yanıyor. Peki buna rağmen kitaplar nasıl korunuyordu?, diye aklıma takıldı. Ulema sınıfının genellikle kitaplarını camilerde ve medreselerdeki dolaplarda muhafaza ettiklerini fark ettim. Ulemadan biri öldüğünde kitapları camideki dolaptan ya da sandıklardan çıkıyor. Bürokratlar da taş yapılar olan hanlarda muhafaza ediyorlar kitaplarını. Onların camiye veya medreseyi kullanmak gibi bir imtiyazları yok. Herkes kendince bir mahfuzat yeri buluyor.

Ali Emiri Efendi İstanbul için "kitap külhanı" diyor. Osmanlılar büyük koleksiyonları bu şekilde korumuşlar. ■